

چاپخانه‌ها، فرهنگ را نفس می‌کشند

صنعت چاپ با افول سنتی و عقب ماندگی دیجیتال مواجه است و مشکلات ساختاری، رکود، قطعی برق و دستمزد پایین کارکنان بقای این شریان حیاتی فرهنگی و اقتصادی را تهدید می‌کند

▲ چاپخانه‌ها محل اتصال جوینده دانش با آموزگار نادیده است و کارگران آن لایق شرایط کاری بهتری هستند

هوایر از بوی خوش کاغذ و تیزی مرکب است و هیاهوی ریتیمیک ماشین‌های عظیم الجثه، گوش را پر می‌کند. اینجا چاپخانه است؛ جایی که اندیشه‌ها جان می‌گیرند و به اثری ماندگار تبدیل می‌شوند. به مناسبت روز ملی صنعت چاپ (۱۱ شهریور)، پای صحبت‌های مدیر و کارگران یک چاپخانه نشستیم تا ز دغدغه‌ها و شیرینی‌های این حرفه بیشتر بدانیم.

کامران شاهید، مدیر چاپخانه، در حالی که نگاهی به خط تولید می‌اندازد، می‌گوید: «صنعت چاپ، نبض فرهنگی کشور است و تقویت آن باید یکی از مأموریت‌های اصلی مسئولان باشد.» صدای پرطنین دستگاه‌ها در پس‌زمینه همچون موسیقی زنده همچنان ادامه دارد. در همان حال، کارگری با دستان پینه بسته و صورتی با رنگ سیاه از مرکب، لیخنه رضایتمندی می‌زند و می‌گوید: «دستمزد‌های پایین و قطعی مداوم برق، مانع لذت ما از کار جمعی و خلق اثر ماندگار نمی‌شود.»

از حروف سربی تا سلامت کارکنان

در میان انبوهی از دستگاه‌های کوچک و بزرگ چاپ و صحافی، کاغذهای برش‌خورده و قفسه‌های پر از مرکب‌های رنگارنگ، کامران شاهید، مدیر چاپخانه کارنگ، چالش‌های تاریخی صنعت چاپ و تحولات چشمگیر آن را تشریح کرد. او که مقابل دستگاه دیجیتال پیشرفته‌ای ایستاده بود، با حرکت دستانش به سوی ماشین‌آلات قدیمی گوشه کارگاه، خاطرات گذشته را مرور کرد و با اشاره به دغدغه‌های بهداشتی دوران گذشته، از بهبود شرایط محیط کار در عصر فناوری خبر داد و افول بی‌ بازگشت چاپ سنتی را پیش‌بینی کرد.

شاهید با توصیف شرایط سخت کار در چاپخانه‌های قدیم گفت: «چالش اصلی سلامت جسمی کارگران، مواد شیمیایی و ماشین‌آلات کهنه بود. در گذشته حروفچینی با حروف سربی انجام می‌شد و ماشین‌های مسلح به دلیل سروصدای زیاد در زیرزمین‌ها مستقر بودند. نور نا کافی، تهویه نامناسب و حداقل امکانات، سلامت پرسنل را تهدید می‌کرد.»

در حین گفت‌وگو، صدای امتد دستگاه‌های چاپ

مانند موسیقی زمینه‌ای فضای کارگاه را پر کرده بود و او همچنان بی‌توجه به صداهای محیطی، با هشدار نسبت به افول بی‌امان بازار چاپ سنتی گفت: «سفارشات سنتی مانند قیوض آب، برق، تلفن، دفاتر مالی وزارت دارایی و فاکتورهای فروشگاه‌ها تقریباً انگشت‌شمار و بسیار محدود شده‌اند.» شاهید با ارائه آماری تأمل‌برانگیز از کاهش سفارش‌های سنتی گفت: «در شهرهای بزرگ حداکثر ۵ درصد و در شهرستان‌های اطراف استان‌هایی مانند تهران حداکثر ۲۵ درصد سفارشات سنتی باقی مانده است.»

او با بیان این‌پیش‌بینی که ظرف چند سال آینده چاپخانه‌های فعال در این زمینه کاملاً از چرخه بازار حذف خواهند شد، بر لزوم تحول و سازگاری با فناوری‌های جدید در این صنعت تأکید کرد.

بحران آموزش و عقب‌ماندگی دیجیتال

رئیس چاپخانه کارنگ در ادامه وضعیت صنعت چاپ دیجیتال و آموزش نیروهای این حوزه در ایران را «فاجعه‌بار» توصیف کرد و با تأکید بر شکاف آموزشی عمیق در این زمینه گفت: «اصلاً بحث آموزش چاپ دیجیتال در کشور ما مطرح نیست. نه واردکننده‌های مسئول و حرفه‌ای دستگاه‌های چاپ مدرن در کشور داریم و نه افراد حاضر به آموزش دیدن برای فعالیت در این حرفه هستند.»

او با اشاره به مشکلات ساختاری این صنعت و رد ادعاهای پیشرفت همپای کشورهای توسعه‌یافته، هشدار داد: «نباید خودمان را فریب بدهیم که در تمام صنایع، مانند سایر کشورها رو به جلو هستیم. صنعت چاپ نیز پیشرفت چندانی نداشته و آینده مطلوبی برای آن قابل تصور نیست.»

این اظهارات در حالی مطرح می‌شود که او دستگاه‌های قدیمی که در گوشه‌ای از کارگاه خاک می‌خورند را با رد نگاهش نشان می‌دهد.

رئیس چاپخانه کارنگ در ادامه وضعیت آموزش در این صنعت را بحرانی توصیف کرد و با تأکید بر شکاف عمیق آموزشی گفت: «وضعیت آموزش که صفر است. نیروهایی که در داخل کشور حتی آموزش می‌بینند،

به دلیل عقب‌ماندگی ما نسبت به دنیا، بعضاً از سواد و علم کافی برخوردار نمی‌شوند.» شاهید با اشاره به ریشه‌دار بودن مشکلات این صنعت، تصریح کرد: «تمام معضلات ظرف یک سال یا دو سال ایجاد نشده‌اند. متأسفانه ظرف سالیان طولانی تیشه به ریشه صنعت چاپ، همانند برخی دیگر از صنایع، زده شده؛ صنعتی که شاید امروز می‌توانست جایگاهی مثل امارات، ترکیه و دیگر کشورها داشته باشد.»

او با بیان تأسّف عمیق از وضعیت فعلی، هشدار داد: «متأسفم که بگویم شاید چند سال آینده عراق نیز از ما در این صنعت پیشی بگیرد.»

قریب به نیم قرن تجربه

رئیس چاپخانه کارنگ با اشاره به ۴۶ سال سابقه فعالیت در این صنف، به تشریح تجربیات خود پرداخت. شاهید که چاپخانه خود را در سال ۱۳۷۰ تأسیس کرده، گفت: «از روز اول، پرسنل‌م را در شعبه ۱۸ سازمان تأمین اجتماعی در محله یوسف‌آباد تهران به‌عنوان کارفرما بیمه کردم.»

در حالی که صدای امتد دستگاه‌های چاپ در فضای کارگاه طنین‌انداخت، این پیشکسوت صنعت چاپ با چهره‌ای اندوهگین از آینده‌ای نامعلوم برای صنعتی سخن می‌گوید که می‌توانست به یکی از شکوفاترین صنایع کشور تبدیل شود. او در ادامه با توصیف مشکلات اساسی صنعت چاپ، به سه معضل اصلی اشاره کرد: «چاپخانه‌داران همزمان با تورم، رکود و کمبود نقدینگی دست‌وپنجه نرم می‌کنند.» این چاپخانه‌دار وضعیت کنونی را مشابه سال‌های سخت ۱۳۵۹ و ۱۳۶۰ توصیف کرد و با یادآوری خاطره‌ای از پدرش گفت: «امروز به سال‌های ۵۹ و ۶۰ برگشته‌ایم. آن زمان پدرم برای مقابله با بی‌برقی، یک موتور برق خرید؛ اما اکنون کل کشور درگیر قطعی آب و برق است و عملاً کشور تعطیل شده است.»

شاهید با اشاره به مصاحبه‌ای که ۱۵ سال پیش انجام داده بود، با تأسّف افزود: «در آن زمان هشدار دادم که حل مشکلات چاپخانه‌داران در سال‌های آینده

غیرممکن خواهد بود. امروز می‌بینید که پیش‌بینی‌ام درست بود.»

او این موضوع را مشابه سرنوشت هشدارهای یکی از کاندیداهای انتخابات دربارۀ بحران آب و برق دانست که آن زمان به شوخی گرفته شد، اما امروز به واقعیتی تلخ تبدیل شده است. این مدیر چاپخانه‌دار در ادامه با توصیف شرایط بحرانی واحدهای تولیدی پس از جنگ ۱۲ روزه، به تشریح فشارهای مالی بی‌سابقه بر کارفرمایان پرداخت.

شاهید با چهره‌ای آکنده از نگرانی ادامه داد: «۱۲ روز تعطیلی کامل کشور به دلیل جنگ و حداقل یک هفته ناپسامانی و تعطیلی اقتصادی پس از آن، ما و بسیاری از چاپخانه‌ها و کسب‌وکارهای دیگر را با مشکلات زیادی مواجه کرد.»

او با آهی سنگین تصریح کرد: «شرایط به حدی سخت بود که حتی پول اداره زندگی خود را نداشتیم. با این وجود مجبور شدیم قرض بگیریم تا حق بیمه پرسنل را پرداخت کنیم.»

در حالی که صدای دستگاه‌های چاپ در پس‌زمینه گواهی بر تلاش بی‌وقفه این واحد تولیدی بود، این گفته‌ها تصویری گویا از تنگناهای اقتصادی پیش‌روی صنعتگرانی ترسیم کرد که میان سنگینی هزینه‌ها و فشارهای متعدد گرفتار آمده‌اند.

این چاپخانه‌دار پیشکسوت که در مقابل دستگاه‌های چاپ قدیمی و جدید ایستاده بود، در بیان راهکارهای مؤثر برون‌رفت از بحران، بر لزوم تغییرات ساختاری در سیاست‌های کلان اقتصادی تأکید کرد و گفت: «تا زمانی که کشور از خواب عمیق بیدار نشود و اصلاحات اساسی صورت نگیرد، آمیدی به بهبود وضعیت صنعت چاپ و سایر بخش‌ها نیست.»

آیا صنعت چاپ به‌عنوان یکی از شریان‌های حیاتی فرهنگ و اقتصاد کشور، شایسته نجات نیست؟ پرسشی که این مدیر دلسوز مطرح می‌کند، زنگ خطری است برای تمامی دست‌اندرکاران که آیا زمان آن نرسیده که به جای درمان موضعی، به فکر درمان ریشه‌ای بیماری‌های مزمن اقتصادی باشیم؟

دغدغه‌های کارگر چاپخانه

حمیدرضا شوقیان، کارگر یک چاپخانه با ۱۲ سال سابقه کار، از دشواری‌های شغل خود و تأثیر قطعی‌های مکرر برق بر روند کاری می‌گوید. او که ۲۷ سال سابقه بیمه دارد، در گفت‌وگو با خبرنگار آتیه‌نو اظهار کرد: «سختی کار ما در تماس مستقیم با مواد شیمیایی، بنزین، الکل و سایر مواد تند و آسیب‌زا است.» با وجود دشواری‌ها، شوقیان شیرینی کارش را در فضای صمیمی و خانوادگی محیط کار و نتیجه جمعی تلاش همکاران می‌داند: «خلق یک اثر تبلیغاتی یا محتوایی که به دل همه بنشیند، برایمان بسیار ارزشمند و لذت‌بخش است.»

اما مشکلات معیشتی کارگران چاپخانه سنگینی خود را نشان می‌دهد. او با اشاره به پایین بودن حقوق و دستمزد‌ها گفت: «با این شرایط، زندگی نمی‌چرخد. پرداخت حق بیمه به موقع توسط کارفرما انجام می‌شود، اما دستمزد‌ها کافی نیست.»

یکی از دغدغه‌های اصلی شوقیان، قطعی‌های مکرر برق است. او توضیح داد: «وضعیت فعالیت چاپخانه‌ها به دلیل قطع برق افتضاح شده است. وقتی برق در ساعت کاری قطع می‌شود، عملاً نمی‌توانیم کار کنیم و امکان جبران آن از طریق اضافه کاری هم وجود ندارد.» این کارگر با تجربه به تأکید بر لزوم توجه بیشتر به قشر کارگر، از مسئولان خواست تا اقدامی جدی برای بهبود شرایط این قشر زحمت‌کش انجام دهند: «این کشور روی دست کارگران می‌چرخد و آنان نیازمند کمک و حمایت هستند.»

یادداشت
O P I N I O N

کل‌آقا توکلی

کارشناس چاپ

صنعت چاپ؛ میان رکود و امید

صنعت چاپ ایران با پیشینه‌ای بیش از دویست سال، این روزها در میانه بحران‌های ساختاری، کمبود سرمایه‌گذاری و فشارهای اقتصادی، آینده‌ای نامطمئن را تجربه می‌کند. فعالان این بخش می‌گویند اگرچه چاپخانه‌ها از دیرباز نقشی کلیدی در توسعه فرهنگی و اجتماعی کشور داشته‌اند، اما فرسودگی ماشین‌آلات، مدیریت‌های غیرحرفه‌ای و گرانی مواد اولیه، مسیر توسعه را با مانع زیادی روبه‌رو کرده است. چاپ در ایران تنها به کتاب و نشریه محدود نمی‌شود و حوزه‌هایی چون بسته‌بندی کالا و تبلیغات تجاری را نیز شامل می‌شود. به باور کارشناسان، این صنعت می‌تواند سهم قابل توجهی در ایجاد اشتغال، افزایش صادرات غیرنفتی و رشد اقتصادی ایفا کند. در کشورهای پیشرفته، چاپ در میان پنج صنعت نخست از نظر سودآوری قرار دارد و در آمریکا سومین صنعت پول‌ساز به شمار می‌رود. اما در ایران فعالان از مشکلات مزمن سخن می‌گویند؛ از نفوذ دلالتان گرفته تا دستمزد پایین کارکنان بخش خصوصی. همزمان، تحریم‌ها، نوسانات ارزی و گرانی کاغذ و مرکب هزینه تولید را به شکل بی‌سابقه‌ای بالا برده است.

فرسودگی تجهیزات چالشی جدی محسوب می‌شود. برآوردها نشان می‌دهد شمار زیادی از دستگاه‌های چاپ در ایران عمر میانگین ۲۰ تا ۶۰ سال دارند؛ وضعیتی که موجب کاهش بهره‌وری و افت کیفیت شده است. وابستگی این صنعت به واردات مواد اولیه و ماشین‌آلات نیز آسیب‌پذیری آن را در برابر تحولات بازار جهانی افزایش داده است. علاوه بر این، دوگانگی مدیریتی میان نهادهای دولتی مرتبط، تصمیم‌گیری‌های یکپارچه را دشوار کرده و سیاست‌های حمایتی را ناکارآمد ساخته است.

کمبود نیروی متخصص، بی‌توجهی به نرم‌افزارهای روز و دشواری دسترسی به تسهیلات مالی از دیگر موانع عنوان می‌شود. صنعت چاپ در ایران پیشینه‌ای طولانی دارد. نخستین تلاش‌ها به دوران قفسه و فعالیت ارامنه جلغای اصفهان بازمی‌گردد.

در اوایل قرن نوزدهم، عباس میرزا ولیعهد قاجار نخستین چاپخانه ایرانی را در تبریز راه‌اندازی کرد و از آن پس چاپخانه‌ها نقشی تعیین‌کننده در آموزش، نشر کتاب و حفظ میراث مکتوب ایفا کردند. امروز اما این میراث در معرض تهدید قرار گرفته است. فعالان می‌گویند تولید داخلی کاغذ با توجه به خشکسالی و فشار بر منابع طبیعی مقرون به صرفه نیست و حتی به محیط زیست آسیب می‌زند. در عین حال، تعرفه‌های سنگین واردات کاغذ، مشکلات این صنعت را تشدید کرده است. راهکارهای پیشنهادی از سوی کارشناسان روشن است: نوسازی ماشین‌آلات، سرمایه‌گذاری در فناوری‌های نوین مانند چاپ دیجیتال، کاهش تعرفه‌های وارداتی، اعطای تسهیلات بانکی و آموزش نیروی انسانی. همچنین تعیین یک متولی واحد برای سیاست‌گذاری و ایجاد هماهنگی میان نهادهای مرتبط می‌تواند مسیر رشد را هموار کند. توجه به بازارهای صادراتی نیز راهی برای جبران بخشی از فشارهای داخلی معرفی می‌شود.

